

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE *entuzjaści
edukacji*

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Krzysztof Biedrzycki

Agata Hącia

Kompetencje polonistyczne piątoklasistów

Warszawa, listopad 2015

Autorzy:

Krzysztof Biedrzycki
Agata Hącia

© Copyright by: Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, listopad 2015

Wzór cytowania:

Biedrzycki, K., Hącia, A. (2015). *Kompetencje polonistyczne piątoklasistów*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych
ul. Górczewska 8
01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

Publikacja opracowana w ramach projektu systemowego: *Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego*, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych.

Publikacja została wydrukowana na papierze ekologicznym.

Egzemplarz bezpłatny

Spis treści

Spis treści	3
1. Wprowadzenie	4
2. Ogólne informacje o badaniu	5
3. Prezentacja wyników badania	6
3.1. Ogólne wyniki badania	6
3.2. Obszar 1.: analiza i interpretacja tekstów kultury.....	8
3.3. Obszar 2.: odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.....	14
3.4. Obszar 3.: tworzenie wypowiedzi	20
4. Wnioski i zalecenia.....	28
4.1. Wnioski:.....	28
4.2. Zalecenia:.....	28

1. Wprowadzenie

W niniejszym raporcie zostaną zaprezentowane oraz omówione wyniki badania Kompetencje piąto-klasistów (K5), przeprowadzonego w maju 2015 roku przez Instytut Badań Edukacyjnych.

W pierwszej części raportu przedstawiamy założenia badawcze, próbę badawczą i przebieg badania, w drugiej – prezentujemy wyniki osiągnięte przez uczniów w podziale na obszary umiejętności wyróżnione w postawie programowej języka polskiego. Trzecią część raportu stanowią wnioski i zalecenia wynikające z przeprowadzonych analiz.

2. Ogólne informacje o badaniu

Badanie *Kompetencje piątoklasistów 2015* zostało pomyślane jako przedsięwzięcie diagnostyczne, podobne do sprawdzianu szóstoklasisty. Założenie to rzutowało na typ użytych zadań – przypominały narzędzia pomiarowe używane w tym właśnie sprawdzianie. W praktyce oznaczało to, że niektóre zadania mogły dotyczyć treści nieznanymi jeszcze uczniom piątej klasy (jeszcze nieomówionych bądź niewyćwiczonych), nie powinno być jednak tak, że zadanie reprezentowało całkiem nowy typ, sposób sprawdzenia wiedzy bądź umiejętności.

To, że niektórzy piątoklasiści zostali zestawieni z nowymi zadaniami, miało szczególny walor diagnostyczny: pozwoliło nauczycielom i rodzicom zobaczyć nie tylko to, jak uczniowie mogą i starają się wykorzystać posiadane umiejętności, by sprostać nowym wyzwaniom, ale także – na co należy położyć szczególny nacisk w przyszłorocznej edukacji, przygotowującej sensu stricto do prawdziwego sprawdzianu szóstoklasisty.

Badanie składało się z trzech części: powszechnej i tzw. badawczej. Udział szkół w części powszechnej był dobrowolny, wyrażony zgłoszeniem przez zbudowaną na te potrzeby platformę internetową. W części powszechnej wzięło udział 143.666 uczniów z 5769 szkół.

Do tzw. części badawczej wylosowano 60 szkół, których prace oceniali przeszkoleni koderzy.

Wyniki wszystkich uczniów z części powszechnej badania były wprowadzane do systemu informatycznego za pomocą tzw. klawiszy odzwierciedlających rozwiązania z każdej poszczególnej pracy. Kombinacje poszczególnych klawiszy (niekiedy – zwłaszcza w wypadku zadań 10 i 11 – były to skomplikowane algorytmy informatyczne) przekładały się na wynik punktowy ucznia. Oznacza to, że do nauczyciela nie należała, ściśle rzecz biorąc, ocena prac, lecz odzwierciedlenie rozwiązań. Taki system oceny miał wyeliminować czynniki subiektywne wpływające zawsze na ocenę prac, a ponadto – pozwolił na dostrzeżenie miejsc, które wymagają szczególnej uwagi i pracy nauczyciela i ucznia (np. w zad. 10 takim miejscem mogło być dobieranie cech myszy: z tekstu albo spoza tekstu, co może świadczyć o tym, czy uczeń uważnie czyta polecenia zadań).

Ponieważ niektóre zadania wymagały od uczniów przeprowadzenia wielopoziomowych operacji myślowych (por. kryteria oceny zadań), musiało to znaleźć odzwierciedlenie w skomplikowanym systemie klawiszy.

Oprócz klawiszy podstawowych, decydujących o punktach zdobytych przez uczniów, nauczyciele wprowadzający wyniki używali również klawiszy dodatkowych, będących źródłem informacji badawczych. Było tak np. w zad. 11: kryterium „język” odnosi się do błędów językowych zliczanych ogółem, ale klawisze wyodrębniające poszczególne typy błędów językowych pozwalają na sprawdzenie, błędy jakiego rodzaju uczniowie popełniają najczęściej.

3. Prezentacja wyników badania

3.1. Ogólne wyniki badania

Test składał się z 12 zadań (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7A, 7B, 8, 9, 10, 11), pozwalających na zdobycie łącznie 25 punktów. Zadania reprezentowały 3 obszary wyróżnione w podstawie programowej: odbiór tekstu nieliterackiego (zad. 1–5, łącznie do zdobycia: 7 p.), odbiór tekstu literackiego (zad. 6–9, łącznie do zdobycia: 5 p.), tworzenie tekstu własnego (zad. 10–11, łącznie do zdobycia: 13 p.).

Rzetelność całego testu wynosiła 0,62, przy czym eksperyment (możliwy dzięki systemowi klawiszy) pokazał, że rzetelność testu zwiększa się do 0,65, gdyby za notatkę w zad. 10 mógł ocenić całościową wystawę nauczyciel (teraz ocena jest wypadkową poszczególnych kombinacji klawiszy). Ta obserwacja może być głosem w dyskusji na sposobem oceny zadań otwartych.

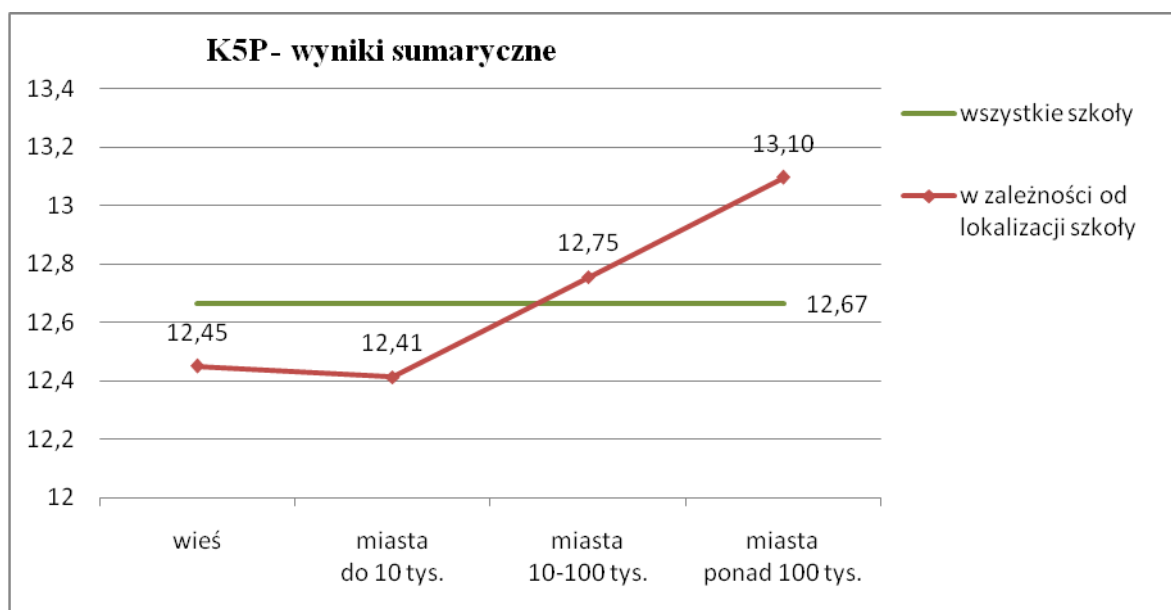
Wyniki testu rozkładają się tak, jak na to wskazują poniższe wykresy:

Rozkład wyników ilustruje wykres 1.

Wykres 1. Procentowy rozkład liczby punktów zdobytych przez uczniów w badaniu kompetencji polonistycznych.

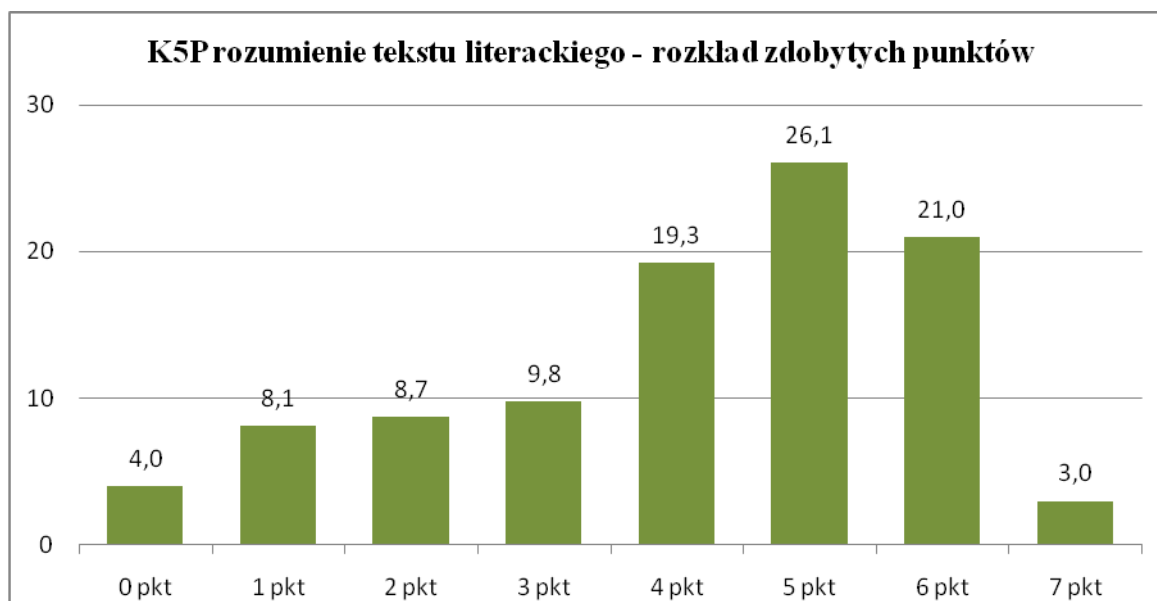
Wykres 2 prezentuje wyniki badania umiejętności polonistycznych z uwzględnieniem lokalizacji szkół.

Wykres 2. Średnie punktowe wyniki badania umiejętności polonistycznych z uwzględnieniem lokalizacji szkół.

Najwyższe wyniki uzyskali uczniowie uczęszczający do szkół zlokalizowanych w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców, najniższe – mieszkańcy wsi. Różnica wyniosła 0,43 punktu.

3.2. Obszar 1.: analiza i interpretacja tekstów kultury

Wykres 3. Średnie punktowe wyniki badania umiejętności polonistycznych w obszarze „analiza i interpretacja tekstu literackiego”.

Zbadaniu umiejętności analizy i interpretacji utworu poetyckiego służyło 5 zadań otwierających arkusz. Dotyczyły one wiersza Joanny Kulmowej *Mieszkałam daleko od miasta*.

Joanna Kulmowa

Mieszkałam daleko od miasta

Mieszkałam daleko od miasta
Miałam jaskółki we włosach.
Miałam w kieszeni gwizdzącego kosa
w rękawie –
szpacze gniazda.
Ostrożnie chodziłam na moje wędrówki
żeby nie zdeptać mrówki
bożej krówki.
Teraz mam pod nogami asfalt
i nie noszę już zapachów trawy
szumów
ćwierkań.
Tylko nocą wywołuje mnie z miasta
szpak
co świszczy mi
w rękawie
sweterka.

Joanna Kulmowa, *Mieszkałam daleko od miasta*
[w:] *Co się komu śni, a nawet nie śni*, Warszawa 2006.

► **Zadanie 1.**

Po przeczytaniu wiersza można stwierdzić, że jego tytuł wyraża

- A niechęć do życia poza miastem.
- B pochwałę atrakcyjności życia w mieście.
- C zadowolenie z powodu zmian w życiu.
- D tęsknotę za wcześniejszym życiem.

Zasady poprawności:

poprawna odpowiedź: D

liczba punktów: 1

Komentarz

Zadanie to ma na celu sprawdzenie umiejętności interpretacyjnych ucznia. Kluczem ma być tytuł wiersza. Praca interpretacyjna polega na tym, że uczeń potrafi zrozumieć głęboki sens utworu. Tytuł bez kontekstu wiersza brzmi jak proste stwierdzenie faktu. Po przeczytaniu utworu dostrzega się jednak jego zabarwienie emocjonalne. Uczeń powinien je dostrzec. Wiersz mówi o tęsknocie za wcześniejszym życiem, można to zauważyć również w melancholijnym tytule. Pozostałe odpowiedzi nie są motywowane treścią utworu, ich wybór świadczy o niezrozumieniu tekstu.

Zadanie okazało się względnie łatwe. 73,54 % uczniów wybrało poprawną odpowiedź D. Ciekawe jednak, że spory odsetek (11,25%) wybrał dystraktor A, co świadczy o zupełnym niezrozumieniu wiersza, gdyż jego wymowa (a w kontekście całości utworu wymowa tytułu) jest dokładnie odwrotna.

► **Zadanie 2.**

Wybierz poprawne wypełnienie luk.

W pierwszej i trzeciej zwrotce wiersza 2.1. .... mają różną formę gramatyczną. W świetle całego utworu ta różnica ma na celu podkreślenie, że bohaterka mówi 2.2. ....

2.1.

- A. czasowniki
- B. rzeczowniki

2.2.

- A. o tym, co posiadała kiedyś i co ma dzisiaj.
- B. o swoim dawnym i obecnym stanie ducha.

Zasady poprawności:

Poprawne odpowiedzi: A, B

Liczba punktów: 1 za obie poprawne odpowiedzi

Komentarz

To zadanie sprawdza świadomość językową ucznia, a zarazem jego umiejętność wykorzystania analizy języka do interpretacji tekstu literackiego. Uczeń ma wykonać wielostopniową operację: najpierw powinien rozpoznać w pierwszej i trzeciej zwrotce czasowniki i rzeczowniki, następnym krokiem jest analiza ich form gramatycznych, po rozpoznaniu podobieństw i różnic form we wskazanych zwrotkach następuje wybór właściwej części mowy, na koniec trzeba dokonać interpretacji znaczeń, które wynikają z takiego a nie innego rozwiązania językowego.

W obu zwrotkach występują zarówno rzeczowniki, jak czasowniki. W pierwszej dostrzegamy rzeczowniki: „(od) miasta”, „jaskółki”, „(we) włosach”, „(w) kieszeni”, „kosa”, „(w) rękawie”, „gniazda”. W drugiej: „(pod) nogami”, „asfalt”, „zapachów”, „trawy”, „szumów”, „ćwierkań”. Rzeczowniki te różnią się liczbą i przypadkami. Jedne występują w liczbie pojedynczej („miasta”, „kieszeni”, „kosa”, „rękawie”, „asfalt”, „trawy”), inne w mnogiej („jaskółki”, „włosach”, „gniazda”, „nogami”, „zapachów”, „szumów”, „ćwierkań”). Jedne występują w dopełniaczu („miasta”, „zapachów”, „trawy”, „szumów”, „ćwierkań”), inne w bierniku („jaskółki”, „kosa”, „gniazda”), jeszcze inne w miejscowniku („włosach”, „kieszeni”, „rękawie”), pojawia się też narzędnik („nogami”). Jak widać, jest tu szereg różnic, jednak one najczęściej występują w obrębie zwrotek (liczba pojedyncza i liczba mnoga, dopełniacz). Różnice między zwrotkami pojawiają się w użyciu przypadków: biernik i miejscownik pojawiają się tylko w pierwszej, narzędnik w drugiej. Czy z tej różnicy wynika konsekwencja interpretacyjna? Obie odpowiedzi w drugiej części zadania nie pozwalają na takie wnioskowanie na podstawie analizy form rzeczowników. Różnica znaczeń, które niosą formy biernika i miejscownika, jak również narzędnika nie pozwalają na przeciwstawienie tego, co było (bohaterka kiedyś posiadała lub odczuwała) i jest (bohaterka teraz posiada lub odczuwa).

Warto zatem przyjrzeć się czasownikom. Otóż w pierwszej zwrotce pojawiają się czasowniki „mieszkałam” i „miałam”, a w trzeciej – „mam”, „nie noszę”. Tutaj widzimy jasną opozycję między czasem przeszłym i teraźniejszym, która pojawia się w drugiej części polecenia.

Teraz trzeba podjąć decyzję interpretacyjną. Czy można powiedzieć, że bohaterka coś kiedyś posiadała i ma dzisiaj? Co prawda pojawiają się słowa „miałam” i „mam”, ale ich znaczenie nie odnosi się do literalnie rozumianego posiadania. Uczeń powinien zrozumieć sens metaforyczny stwierdzeń „miałam jaskółki we włosach” czy „miałam w kieszeni gwizdzącego kosa”. Przy czym nawet jeśli obrazy te potraktuje dosłownie, to nie będzie mógł mówić o posiadaniu (jaskółki i kos nie są własnością bohaterki), lecz o pewnym stanie, w jakim się znalazła bohaterka. Jaśniejsze jest to w drugiej zwrotce: „mam pod nogami asfalt” w żaden sposób nie oznacza posiadania (ten asfalt nie jest mój), lecz stan, w którym się znajduję (stoję na asfalcie).

Powyżej została przedstawiona procedura analityczno-intrepretacyjna, która wygląda na dosyć skomplikowaną. W rzeczywistości ona wygląda znacznie prościej. Zrozumienie wiersza, w którym chodzi o stan ducha, nie posiadania, a zarazem o opozycję między przeszłością a teraźniejszością, pozwala na dostrzeżenie roli czasowników, które ze swej istoty służą wyeksponowaniu czasowości. Błędne odpowiedzi mogą wynikać z nieumiejętności łączenia refleksji o języku z interpretacją, nieznaności zasad gramatyki lub z niezrozumienia wiersza.

Zadanie to sprawiło dużo trudności. Wprawdzie większość uczniów (62,99%) wskazało na czasowniki, jednak jedna trzecia uznała, że chodzi o rzeczowniki. Niekoniecznie świadczy to o braku wiedzy o częściach mowy, raczej o zakłopotaniu uczniów, którzy nie potrafili dokonać właściwej analizy znaczeń słów. Może na to wskazywać fakt, że w drugiej części zadania aż 73,33 % badanych udzieliło niewłaściwej odpowiedzi: uznali, że w wierszu najistotniejszą rolę odgrywa opozycja tego, co bohaterka posiadała kiedyś i co ma dzisiaj (zapewne wynikało to z niezrozumienia przenośnego sensu użycia czasownika „miałam”), a nie dawny i obecny stan jej ducha. Można stąd wywnioskować, że w dydaktyce polonistycznej w szkole podstawowej za mało uwagi poświęca się refleksji nad znaczeniami słów i nad konsekwencjami semantycznymi wynikającymi z analizy form gramatycznych.

► Zadanie 3

Zdanie „Teraz mam pod stopami asfalt / i nie noszę już zapachów trawy” w świetle całego wiersza podkreśla

- A satysfakcję z ułatwienia w poruszaniu się.
- B poczucie oddzielenia od przyrody.
- C fascynację postęпом cywilizacyjnym.
- D zmęczenie szybkim tempem życia.

Zasady poprawności:

Poprawna odpowiedź: B

Liczba punktów: 1

Komentarz

Jest to zadanie interpretacyjne. Chodzi o zrozumienie przedstawionego w wierszu obrazu. Wybór odpowiedzi niepoprawnych świadczy o tym, że uczeń nie potrafi odczytać sensu utworu. Opozycja asfalt – zapach trawy dotyczy oddzielenia od przyrody. Asfalt w tym wierszu wartościowany jest negatywnie, więc nie można w tym obrazie dopatrywać się satysfakcji z ułatwienia w poruszaniu się czy fascynacji postęпом cywilizacyjnym. Z drugiej strony nie można też mówić o zmęczeniu szybkim tempem życia, bo o tym w wierszu nie ma mowy.

Zadanie nie sprawiło kłopotu. Uczniowie w większości (82,51%) dobrze zrozumieli znaczenie przytoczonego zdania.

► Zadanie 4

W pierwszej i ostatniej zwrotce wiersza jest mowa o „jaskółkach we włosach”, „gwiżdżącym kosie w kieszeni”, „szpaczych gniazdach w rękawie”, „szpaku świszczącym w rękawie sweterka”. Co o bohaterce wiersza mówią te przenośnie?

Zasady poprawności:

Uczeń wskazuje na poczucie jedności (złania się, stopienia się, harmonijnego współzycia) bohaterki z przyrodą/z ptakami/ze zwierzętami, poczucie bliskości, związek emocjonalny bohaterki z przyrodą (lubi przebywać blisko przyrody), wspomnienie/świadomość bohaterki, że jest/była częścią świata przyrody, radość z obcowania z przyrodą itp. – 2 p.

Uczeń wskazuje na fizyczną bliskość bohaterki i świata przyrody (np. przez obserwację ptaków), ale pomija kwestię zaangażowania emocjonalnego – 1 p.

Inna odpowiedź – 0 p.

Komentarz

Zadanie otwarte, w którym uczeń ma przedstawić swoje odczytanie metafor pojawiających się w wierszu. Polecenie zostało tak sformułowane, żeby uczeń interpretację wyraził w formie przedstawienia bohaterki utworu. Odczytania mogą być różne, jednak nie mogą być dowolne. Pojawienie się we wszystkich obrazach ptaków sprawia, że bohaterkę trzeba postrzegać w kontekście natury. Nie jest to jednak tylko przebywanie na łonie przyrody, dostrzegamy tu wyraźny związek emocjonalny bohaterki z naturą, dlatego trzeba napisać o tym, że lubi przebywać wśród zwierząt, czuje się częścią ich świata, odczuwa radość.

Odpowiedzi ucznia mogą być głębokie (gdy dostrzeże zarówno obcowanie bohaterki z naturą, jak i jej zaangażowanie emocjonalne) lub płytkie (gdy pominie kwestię emocji). Jako nieprawidłowe zostają uznane interpretacje sprzeczne z utworem lub gdy uczeń np. dosłownie odczytuje wiersz lub dostrzega w nim baśniowość, lub zwraca uwagę na sam język, z pola obserwacji znika mu bohaterka z emocjami itd. Oznacza to nieporadność interpretacyjną i odchodzenie od tekstu bądź zwracanie uwagi na elementy nieistotne.

Zadania otwarte zawsze są dla uczniów kłopotliwe, dlatego istotna jest informacja o skali opuszczeń. Wykonania tego zadania w ogóle nie podjęło się 17,14% uczniów, a 8,04% ledwie zostawiło jakiś ślad próby wykonania. W rezultacie odpowiedzi udzieliło niespełna trzy czwarte badanych.

O interpretacji głębokiej można mówić w przypadku 25,71% prac, o interpretacji płytkiej w przypadku 37,06%. Interpretacja sprzeczna z utworem dotyczyła tylko 7,9 % uczniów. Inne odczytania (np. lektura dosłowna lub skupienie się na języku, a nie na bohaterce) stanowiły 4,14% . Można stąd wysnuć wniosek, że piątoklasiści w większości podejmują się trudu interpretacji i w pewien sposób sobie z nią radzą. Niewątpliwie jednak dla wielu jest to wyzwanie, które ich przerasta.

► Zadanie 5

Czy sądzisz, że poniższe zdania mogłyby wypowiedzieć bohaterka wiersza? Wyciągnij wnioski z całego utworu. Przy każdym zdaniu zaznacz znakiem X odpowiednio TAK lub NIE.

Zdanie	TAK	NIE
Teraz często nie czuję się jak u siebie.		
Zaczęłam nowe, lepsze życie.		
Lubię życie w mieście, niczego mi nie brakuje.		
Tęsknię za życiem w bliskości z naturą.		

Zasady poprawności:

Poprawne odpowiedzi: TAK, NIE, NIE, TAK

Liczba punktów: 2 – za wszystkie poprawne odpowiedzi, 1 – za trzy poprawne odpowiedzi

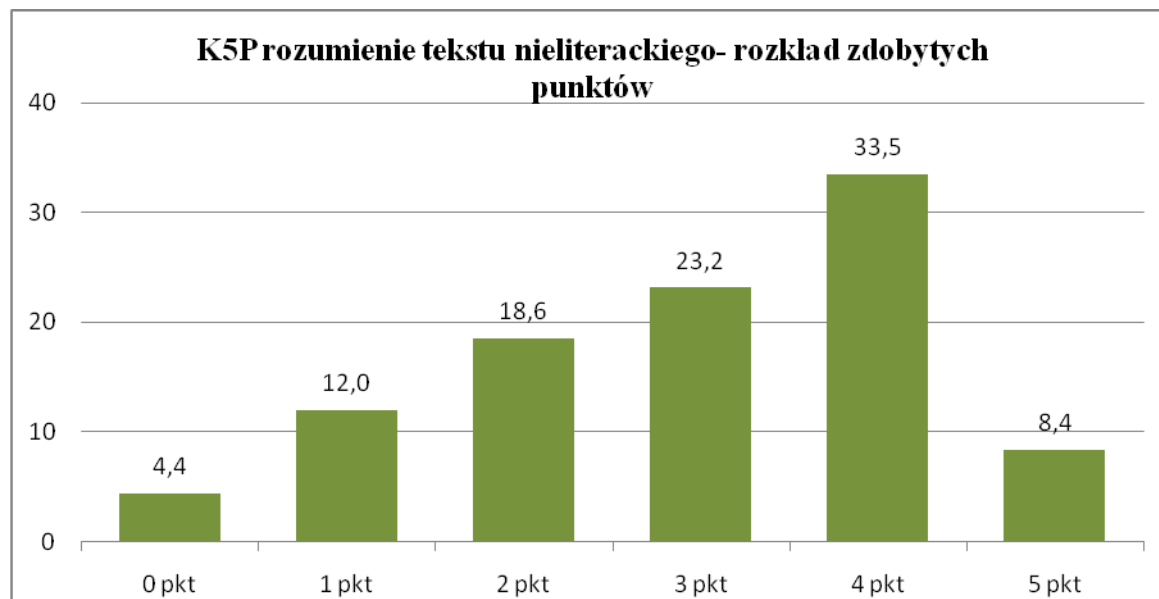
Komentarz

To zadanie jest kontynuacją zadania 4, jakkolwiek zawiera polecenia zamknięte. Uczeń znów powinien skupić uwagę na bohaterce. Tym razem ma rozstrzygnąć, które z czterech zdań mogłyby wypowiedzieć. W istocie chodzi o zrozumienie sensu wiersza.

- Zdanie pierwsze oddaje znaczenie zawarte w utworze, gdyż bohaterka wiersza zdecydowanie „teraz nie czuje się jak u siebie” – z nostalgią opowiada o życiu „daleko od miasta”, idealizuje je.
- Drugiego zdania nie można uznać za prawdziwe, bo nowe życie bohaterce nie wydaje się lepsze, skoro tęskni za poprzednim miejscem mieszkania.
- Również trzecie zdanie nie wydaje się prawdziwe, bo bohaterce przecież brakuje przyrody i dalekich wędrówek.
- Czwarte zdanie jest prawdziwe, gdyż wiersz traktuje o tęsknocie za „życiem w bliskości z naturą”.

To zadanie również okazało się trudne. Rozkład prawidłowych odpowiedzi w przypadku pierwszego i trzeciego zdania był niemal taki sam jak rozkład odpowiedzi nieprawidłowych. 53,91% uczniów uznało, że pierwsze zdanie jest prawdziwe, a 45,69% że fałszywe. Niemal tak samo jest w przypadku zdania trzeciego (tak – 45,55%, nie – 53,95%). Taka nieumiejętność rozstrzygnięcia wyraźnie koresponduje z niezrozumieniem słów, które można było zauważyć w zadaniu 2, ale też z trudnością w wykonaniu zadania 4. Z kolei jednak zastanawia fakt, że pozostałe dwa zdania w większości zostały właściwie oznaczone (zdanie drugie: tak – 15,69%, nie – 83,87%; zdanie czwarte: tak – 89%, nie – 10), co świadczy o tym, że wielu uczniów przeprowadziło niekonsekwentną interpretację wiersza.

3.3. Obszar 2.: odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji

Wykres 4. Średnie punktowe wyniki badania umiejętności polonistycznych w obszarze „odbior wypowiedzi”.

Umiejętności z obszaru obejmującego zrozumienie wypowiedzi zostały zbadane za pomocą zadań 6–10. Uczniom otrzymał do lektury krótki felieton Adama Wajraka *Jej wysokość mysz*, a następnie miał wykonać związane z nim polecenia.

Jej Wysokość Mysz Leśna

To wbrew pozorom nie lada wojownik. Gdy trzeba, pożera nie tylko rośliny, ale także owady, a nawet pisklęta. Pewnej zimy widziałem, jak zjadała się padliną.

Myszy leśne często goszczą w naszym domu. Gniazdo jednej z nich znaleźliśmy także pod maską samochodu. Byliśmy naprawdę wkurzeni, bo wykorzystano do jego budowy osłonę maski, którą pocięła na drobne kawałki. No, ale nic dziwnego – w pobliżu silnika jest przecież miło i ciepło.

W domu te gryzonie zachowują się podobnie zuchwale. Zwinięty na strychu kabel do kamer, które umożliwiają nam podglądanie zwierząt, pozbawiły izolacji, a pokrywę stojącego pod zlewem kubła na śmieci przegryzły.

Dla odróżnienia myszy polne czy zwykłe domowe, gdy nas odwiedzają, zachowują się dyskretnie. Jeżeli już biegają, to nocą, przy ścianach, pod szafami lub łózkami. Natomiast mysz leśna potrafi wybiec na środek kuchni czy salonu, w którym właśnie oglądamy telewizję, bezczelnie na nas spojrzeć i nic sobie nie robiąc z naszej obecności, zebrać okruszki. Jest to więc mysz, która nie da sobie w kaszę dmuchać.

Oczywiście za te straty nie karzemy „naszych” gryzoni najwyższym wymiarem kary. Nie trujemy ich, nie mamy kota i zabijających pułapek. W naszych pułapkach myszy nie giną. A przed deportacją dostają jeszcze kawałek marchewki i trochę ziaren słonecznika.

Jeżeli widzę, że na dnie pudełka jest coś malutkiego, z ciemnym prążkiem na grzbiecie, to wiem, że to mysz polna. Jeżeli widzę ważącego 40–60 gramów olbrzyma o wielkich uszach i wylupiastych ślepiach, który wypełnia całą przestrzeń, to wiem, że złapała się leśna. Myszy polne oczywiście lądują na łące, z leśnymi wybieram się do lasu.

Te pierwsze, jak przystało na myszy, zwiewają do jakiejś dziury. Natomiast leśne miewają inne pomysły. Zdarza się, że po otwarciu pułapki niczym błyskawica pędzą w kierunku najbliższego drzewa. I wbiegają na nie, jakby leżało na ziemi. Naprawdę nie znam innego ssaka, który poruszałby się tak szybko po pionowych powierzchniach. Wypuszczone przeze mnie gryzonie wchodziły przynajmniej na 10 m, może czasami wyżej, a potem niknęły z oczu.

Na podstawie: A. Wajrak, *Jej Wysokość Mysz Leśna*, „Gazeta Wyborcza”, 11.01.2013.

► **Zadanie 6.**

Po przeczytaniu całego tekstu odpowiedz na zadane niżej pytania. Przy każdym pytaniu zaznacz znakiem X odpowiednio TAK lub NIE.

Czy tytuł artykułu	TAK	NIE
żartobliwie zapowiada tematykę tekstu?		
podkreśla niezależność i wyjątkowość myszy leśnej?		
informuje o rozmiarach myszy leśnej?		
sugeruje, że mysz leśna powinna być uznana za władczyń zwierząt?		

Zasady poprawności:

Poprawne odpowiedzi: TAK, TAK, NIE, NIE

Liczba punktów: 1 – za wszystkie poprawne odpowiedzi

Komentarz

Zadanie sprawdza zrozumienie tekstu, ale za pośrednictwem interpretacji tytułu. Żeby właściwie odczytać tytuł, trzeba uważnie przeczytać cały felieton i zrozumieć jego przesłanie. Pytania dotyczą różnych aspektów wypowiedzi. Konieczne jest zatem poddanie refleksji zarówno sposobu sformułowania tytułu, jak i znaczenia, które jest w nim zawarte.

- a. Pierwsze pytanie dotyczy dwóch spraw. Najpierw uczeń powinien zauważyć, że tytuł zapowiada tematykę tekstu. To akurat nie powinno sprawiać kłopotu, gdyż felieton traktuje o myszy leśnej i ona jest wskazana w tytule. Trudniejsze może być dostrzeżenie tego, że sformułowanie „Jej Wysokość Mysz Leśna” ma żartobliwy charakter. Uczeń powinien zauważyć, iż pojawia się tu niewspółmierność wysokiego stylu, uroczystego określenia, które wzmocnione jest użyciem dużych liter, a także personifikacji do przedstawienia myszy. Udzielenie odpowiedzi „nie” może oznaczać niezrozumienie tekstu lub niedostrzeżenie gry literackiej zawartej w tytule.
- b. Drugie pytanie odnosi się do zrozumienia sensu tytułu, który koresponduje z charakterystyką myszy leśnej zawartą w tekście. W wielu miejscach felietonu mowa jest o niezależności i wyjątkowości myszy leśnej, która jest „zuchwała”, odważna, „bezczelna”, zwinna itd. Odpowiedź „nie” oznacza, że uczeń albo nie zrozumiał tekstu, albo przeczytał go na tyle nieuważnie, że pomylił cechy myszy leśnej z cechami innych gatunków myszy. Może

być też tak, że uczeń nie zrozumiał sensu określenia zawartego w tytule i nie połączył go z informacjami zawartymi w felietonie.

- c. Trzecie pytanie dotyczy zrozumienia metaforycznego i wartościującego znaczenia, jakie zawarte jest w tytule. „Jej Wysokość” nie oznacza, że mysz jest fizycznie wysoka, ani że ma duże rozmiary. Co prawda w tekście pojawia się stwierdzenie, że mysz leśna jest „olbrzymem”, a więc jest większa od innych gatunków myszy, jednak określenie „olbrzym” jest żartobliwe, skoro dodane jest, że waży ona 40-60 gramów. Odpowiedź „tak” oznaczałaby zatem poprzestanie przez ucznia na dosłownej lekturze tekstu i niezrozumienie tytułu.
- d. Czwarte pytanie jest pokrewne, bo dotyczy metaforycznego zrozumienia tytułu, tylko że w innym kierunku poszłoby niezrozumienie – odpowiedź „tak” oznaczałaby, że uczeń odbiera ten tytuł w konwencji baśniowej, co byłoby całkowicie niezgodne z treścią artykułu.

Zadanie okazało się dosyć trudne. Odpowiedzi rozłożyły się następująco: pierwsze pytanie tak 59,74%, nie 39,63%, drugie pytanie tak 63,07%, nie 36,29%, trzecie pytanie tak 67,92%, nie 31,47%, czwarte pytanie tak 43,42%, nie 55,92%. Jak widać, w przypadku dwóch pierwszych pytań zdecydowana większość uczniów potrafiła dostrzec funkcję tytułu (zapowiada tematykę artykułu, zawiera wstępną charakterystykę myszy), choć z drugiej strony więcej niż jedna trzecia nie poradziła sobie z tym problemem. Bardziej zastanawia niepowodzenie uczniów z odpowiedzią na trzecie i czwarte pytanie. Większość badanych nie dostrzegło metafory i gry językowej w tytułowym określeniu myszy (trzecie pytanie), a prawie połowa dostrzegła w tytule zapowiedź baśniowej alegoryzacji zwierzęcia.

► Zadanie 7A

Zachowanie pewnych gatunków myszy można uznać za źródło powiedzenia „siedzi jak mysz pod miotłą”. O które gatunki chodzi?

- A. O mysz polną i domową.
- B. O mysz leśną i polną.
- C. O mysz domową i leśną.
- D. O wszystkie gatunki myszy.

Zasady poprawności:

Poprawna odpowiedź: A

Liczba punktów: 1

Komentarz

Uczeń, aby prawidłowo odpowiedzieć na pytanie, powinien rozumieć sens wskazanego powiedzenia, powinien znaleźć w tekście informacje, które można by połączyć z tym powiedzeniem, oraz wykonać operację polegającą na zinterpretowaniu powiedzenia w świetle felietonu oraz felietonu w świetle powiedzenia. Tekst wyraźnie wskazuje, że spokojne są myszy polne i domowe. Mysz leśna nie usiedziaby pod miotłą, nie jest załężniona. Dlatego odpowiedzi B, C i D są nieprawidłowe.

Prawidłowo to zadanie rozwiązało 68,85% uczniów. Interesujące jest jednak, że jedna trzecia z nich nie potrafiła właściwie udzielić właściwej odpowiedzi, co świadczy o niedokładnej lekturze tekstu.

► Zadanie 7B

Zacytuj z tekstu zdanie, które uzasadnia odpowiedź wskazaną przez Ciebie w zadaniu 7A.

Zasady poprawności:

Zacytowanie zdania: *Dla odróżnienia myszy polne czy zwykłe domowe, gdy nas odwiedzają, zachowują się dyskretnie* lub jego fragmentu: *Myszy polne czy zwykłe domowe, gdy nas odwiedzają, zachowują się dyskretnie* – 1 p.

Inna odpowiedź – 0 p.

Komentarz

To zadanie jest dopełnieniem poprzedniego. Uczeń ma znaleźć i wypisać to zdanie, które uzasadnia dokonany przez niego wcześniej wybór. W tekście jest jedno takie zdanie. Trudność polega na tym, że nie ma w nim wprost mowy o siedzeniu pod miotłą, jest natomiast mowa o „dyskretnym zachowaniu”. Uczeń musi zrozumieć sens tego zdania i połączyć je z przytoczonym powiedzeniem.

Większość uczniów wskazała właściwy cytat, z tego 55,32% w pełnej formie, 5,7% tylko fragment. 23,83% wybrało zupełnie inny cytat, a 15,15% w ogóle opuściło to zadanie. Po części wyjaśnia to, dlaczego uczniowie mieli kłopot z poprzednim zadaniem: wielu z nich nie potrafi wyszukiwać w tekście fragmentów, które potwierdzałyby ich interpretację.

► Zadanie 8

Sposób, w jaki autor traktuje myszy, świadczy o jego

- A. lęku przed gryzoniami.
- B. wrażliwości na los zwierząt.
- C. wrogości do małych stworzeń.
- D. obojętności wobec przyrody.

Zasady poprawności:

Poprawna odpowiedź: B

Liczba punktów: 1

Komentarz

W tym zadaniu uczeń ma rozpoznać intencję autora tekstu. Na podstawie lektury powinien stwierdzić, jakie emocje autora można dostrzec w felietonie. Inaczej mówiąc: zadanie to sprawdza zrozumienie

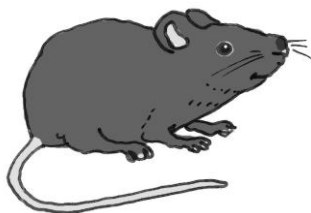
głębokiej warstwy tekstu. Uczeń nie może poprzestać na informacjach podanych wprost, lecz z lektury ma wyciągnąć wniosek o zawartości emocjonalnej felietonu. Udzielenie nieprawidłowych odpowiedzi świadczy o niezrozumieniu tekstu.

71.44% uczniów wskazało właściwą odpowiedź. Zwraca jednak uwagę, że bez mała jedna trzecia badanych nie potrafi określić intencji autora tekstu, a nawet rozumie ją najzupełniej opacznie.

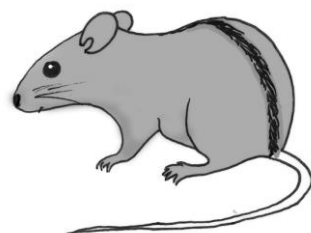
► **Zadanie 9**

Który rysunek przedstawia mysz polną?

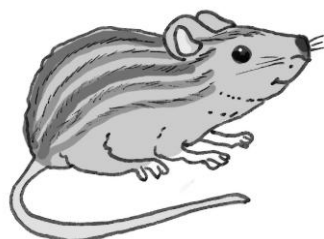
A.

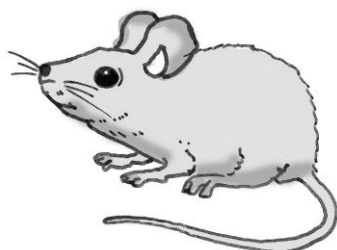
B.

C.

D.

Zasady poprawności:

Poprawna odpowiedź: B

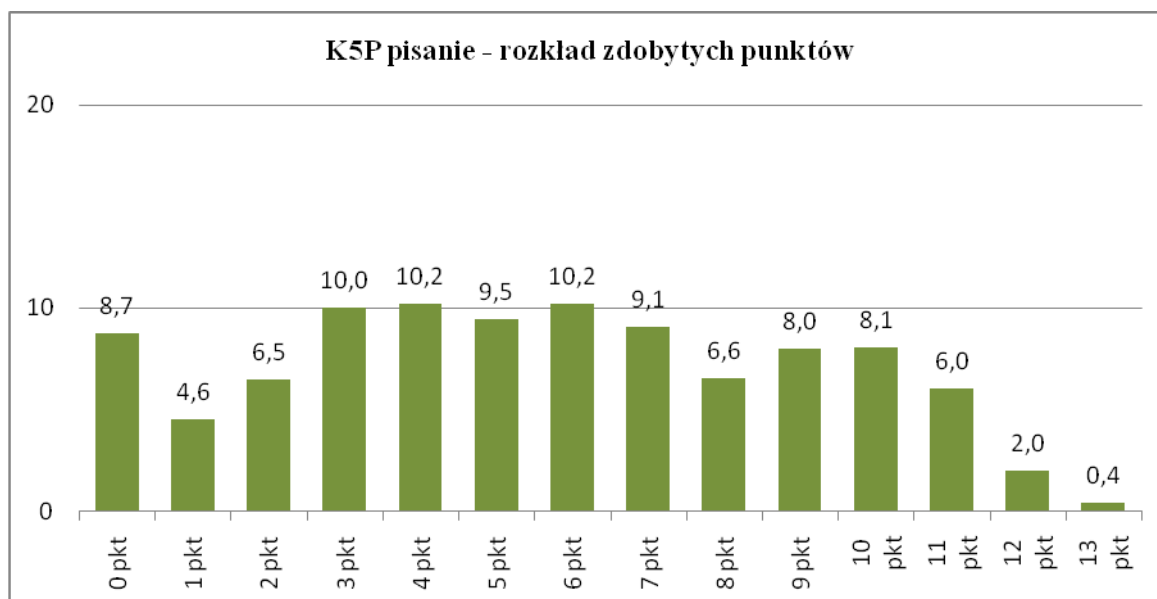
Liczba punktów: 1

Komentarz

Zadaniem ucznia jest skonfrontowanie tekstu wyrażonego za pomocą języka z tekstami ikonicznymi. Ma rozpoznać mysz przedstawioną na rysunku na podstawie opisu w felietonie. W tym celu musi dokładnie przeczytać artykuł, wydobyć te elementy, które odróżniają wskazane zwierzę, a następnie uważnie przyjrzeć się przedstawieniom plastycznym różnych gatunków myszy. Nieprawidłowa odpowiedź oznacza niezrozumienie tekstu lub nieuwagę lekturę tekstu albo polecenia.

Większość uczniów (76,08%) potrafiło skonfrontować treść artykułu z rysunkiem i rozpoznać właściwe przedstawienie myszy polnej. To znaczy, że potrafią czytać uważnie i dostrzegać szczególnie istotne elementy tekstu.

3.4. Obszar 3.: tworzenie wypowiedzi

Wykres 5. Średnie punktowe wyniki badania umiejętności polonistycznych w obszarze „tworzenie wypowiedzi”.

Umiejętności z obszaru obejmującego tworzenie wypowiedzi zostały zbadane za pomocą zadań 10 – 11¹. W zad. 10 uczeń miał napisać notatkę na podstawie felietonu A. Wajraka, a w zad. 11 – list oficjalny.

Oba zadania były sprawdzane według kilku kryteriów, które łącznie decydowały wyniku punktowym ucznia.

► Zadanie 10

Na podstawie tekstu przygotuj notatkę o myszy leśnej. Uwzględnij informacje o jej wyglądzie, zachowaniu i trybie życia. Nie cytuj zdań z tekstu.

Zasady poprawności:

Kryterium TREŚĆ:

odpowiedź za 2 p.:

notatka pełna informacyjnie: ujmuje przynajmniej po jednej cesze związanej z zachowaniem, wyglądem i trybem życia myszy leśnej; liczą się cechy wymienione w tekście

¹ Zad. 10 odnosi się jednocześnie do dwóch obszarów: odbiór wypowiedzi i tworzenie tekstu.

Przykładowe informacje o wyglądzie: *jest duża, ma wielką głowę i wyłupiaste oczy*

Przykładowe informacje o zachowaniu: *jest zuchwała, nie boi się ludzi*

Przykładowe informacje o trybie życia: *wykorzystuje wszelkie dostępne i odpowiednie miejsca (np. te, gdzie jest ciepło) do budowy gniazd; żeruje nawet w dzień*

odpowiedź za 1 p.:

notatka ujmuje co najmniej 2 cechy, ale nie reprezentują one wszystkich kategorii z tekstu (np. cecha wyglądu + cecha zachowania; cecha wyglądu + cecha trybu życia; 2 cechy wyglądu; cecha wyglądu + 2 cechy zachowania)

ALBO

uczeń podaje cechy różnych gatunków myszy, w tym myszy leśnej (niezależnie od liczby podanych cech)

Wagę decydującą o punktacji mają tylko cechy z tekstu.

odpowiedź za 0 p.:

praca nie na temat lub jest tylko streszczeniem tekstu źródłowego albo tylko cytatem z niego

ALBO

uczeń podał cechy myszy leśnej spoza tekstu ZAMIAST cech wymienionych w tekście

ALBO

uczeń podaje cechy różnych gatunków myszy (albo jednego innego gatunku), ale nie myszy leśnej (niezależnie od liczby podanych cech)

Kryterium FORMA:

odpowiedź za 2 p.:

logicznie uporządkowana, spójna, skondensowana, nie zawiera zdań cytowanych (uwaga: jako cytaty traktujemy całe przepisane zdania, a nie: zapożyczone z tekstu wyjściowego wyrazy albo wyrażenia)

odpowiedź za 1 p.:

jeden z powyższych warunków został złamany

odpowiedź za 0 p.:

dwa powyższe warunki zostały złamane, co skutkuje np. rozwlekłością i chaosem, rozwlekłością i większością zdań cytowanych lub samymi cytatami itp.

Komentarz

Zadanie 10 było oceniane według dwóch kryteriów: „treść” i „forma”. Za każde kryterium można było dostać 2, 1, albo 0 p. Każde z tych kryteriów było złożone, tj. zawierało kilka koniecznych warunków, by rozwiązanie ucznia mogło być punktowane. W kryterium „treść” warunki te to: przywołanie cech myszy odpowiedniego gatunku, przywołanie cech wymienionych w tekście, przywołanie odpowiedniej liczby cech. Na obniżenie punktacji wpływało – oprócz niespełnienia wskazanych warunków – przepisywanie całych obszernych fragmentów tekstu źródłowego.

W kryterium „forma” warunki konieczne to porządek logiczny tekstu ucznia, spójność, skondensowanie i – podobnie jak w poprzednim kryterium – brak obszernych cytatów z tekstu źródłowego (pojedynczych przepisanych wyrazów nie traktowano jak cytaty).

Zadanie wykonało 89% piszących, co oznacza, że nie było ono bardzo trudne. Próbę rozwiązania zadania (zainteresowanie się nim, uwidocznione w postaci tzw. śladów) zaobserwowano w 5% prac, a całkowicie opuściło zadanie tylko 6% piszących.

Zdecydowana większość uczniów (91%) przywołała 3 cechy myszy – i to cechy reprezentujące wskazane kategorie (wygląd, zachowanie, tryb życia). Najwięcej trudności sprawiła kategoria „tryb życia” – co może być wskazówką do tego, by wytłumaczyć uczniom, co pod tę kategorię podpada.

W większości wypadków uczniowie przywoływali cechy myszy z tekstu, co znaczy, że uważnie czytali polecenie, jednak 12% piszących przywołało również – albo jedynie – cechy myszy spoza tekstu – co także może być wskazówką dla nauczycieli, które miejsca wymagają ich pracy.

Niemal wszystkie powstałe notatki zostały zapisane w formie tekstu ciągłego. Świadczyłoby to o tym, że forma ta dominuje na lekcjach języka polskiego, choć nie ma przeszkód by uczniowie sporządzali notatki w formie tabel, wykresów, rysunków (tak jak zrobiło to 3% piszących).

Tekst ciągły (86% piszących) nie oznacza jednak uporządkowania logicznego – tę cechę miały prace 69% uczniów. 15% napisało pracę częściowo uporządkowaną, a 5% - nieuporządkowaną lub taką, o której porządku logicznym trudno orzec. To kryterium wymaga uwagi, ponieważ porządek logiczny zapewnia zwykle spójność tekstu i odzwierciedla porządek myślowy piszących. Ten z kolei jest warunkiem udanego tworzenia tekstów – pisanych i mówionych – w ogóle, co jest jednym z celów apriorycznym podstawy programowej języka polskiego.

Również spora część notatek była niedoskonała pod względem kondensacji myśli: o notatkach nieskondensowanych można mówić w wypadku prac 8% piszących. Z kolei 9% piszących zrezygnowało z tworzenia własnego tekstu na rzecz cytowania obszernych fragmentów tekstu źródłowego.

Dodatkowe klawisze w systemie notacji rozwiązań uczniów pozwoliły na stwierdzenie, że ok. 50% uczniów popełniło błędy językowe albo ortograficzne lub interpunkcyjne (bezbłędne były prace 29% piszących). Przeważały błędy ortograficzne i interpunkcyjne.

► Zadanie 11

Wiele się mówi o tym, by w szkolnych sklepikach sprzedawać tylko produkty korzystne dla zdrowia. Czy się z tym zgadzasz?

Napisz (jako Jan Kowalski – jeśli jesteś chłopcem – albo Anna Kowalska – jeśli jesteś dziewczynką) list do dyrektora swojej szkoły (wyobraź sobie, że chodzisz do Szkoły Podstawowej nr 13 w Zgierzu, która mieści się na ul. Pięknej 13; kod pocztowy tego miejsca to 95-113).

Przedstaw swoje zdanie i uzasadnij je. Zastosuj odpowiednie zwroty grzecznościowe i inne elementy konieczne w liście oficjalnym.

Zasady poprawności:

Kryterium TREŚĆ:

odpowiedź za 3 p.:

praca ujmuje temat sprzedaży zdrowych produktów w szkolnych sklepikach; uczeń zajął stanowisko adekwatne do problemu i przekonująco je uzasadnił; praca jest bogata treściowo (tj. zawiera więcej niż 1 argument, każdy argument jest rozbudowany (tj. poparty jakimiś dowodami i/lub przykładami)

ALBO

praca zawiera 1 argument, ale mocny, wyrazisty i rozbudowany (np. opis chorób, które może spowodować jedzenie niezdrowej żywności)

odpowiedź za 2 p.:

praca ujmuje temat sprzedaży zdrowych produktów w szkolnych sklepikach; uczeń zajął stanowisko adekwatne do problemu i podjął próbę uzasadnienia go; praca jest uboga treściowo, tj. zawiera 1 nierozbudowany lub rozbudowany (ale niezbyt mocny) argument (np. jedzenie niezdrowej żywności to zły przykład dla dzieci)

odpowiedź za 1 p.:

praca ujmuje temat sprzedaży zdrowych produktów w szkolnych sklepikach; uczeń zajął stanowisko adekwatne do problemu, ale nie podjął próby uzasadnienia go

odpowiedź za 0 p.:

praca nie na temat

Kryterium FORMA:

odpowiedź za 2 p.:

zachowane zostały wszystkie formalne wyróżniki listu (podano nadawcę, adresata, miejscowość, datę, podpis), umieszczono je we właściwych miejscach

ORAZ

umieszczono wszystkie właściwe zwroty etykietalne – powitalne, pożegnalne i właściwe zasadniczej części listu – dostosowane do oficjalnej sytuacji komunikacyjnej

Poprawne wyróżniki formalne:

- w prawym górnym rogu:

Zgierz, 18.05.2015 r. [lub inna data]

- w lewym górnym rogu:

Jan Kowalski [Anna Kowalska]

Szkoła Podstawowa nr 13 w Zgierzu

ul. Piękna 13

95-113 Zgierz

[dopuszczalne inne dane adresowe, wtedy bez „Szkoła...”; ważne zachowanie schematu danych adresowych

- na prawo od osi symetrii, pod miejscowością:

Szanowny Pan [ew. Sz. Pan, Sz. P.]

Jan Nowak

Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 13 w Zgierzu

[możliwe też dane adresowe szkoły, możliwe inne imię i nazwisko, możliwe uznanie, że dyrektorem jest kobieta – i dalsze konieczne modyfikacje formuły]

- na prawo od osi symetrii, na dole listu:

Anna Kowalska [albo: Jan Kowalski]

uczennica [albo: uczeń] kl. V

[ew.też: Szkoły Podstawowej nr 13 w Zgierzu]

Poprawne zwroty etykietalne:

Formuła rozpoczynająca list, od lewej strony:

Szanowny Panie Dyrektorze [albo: Szanowna Pani Dyrektor]

- w treści listu:

Pani/Panią/ Pan/Pana/Panem/Panie

Formuła kończąca, nad podpisem:

Z poważaniem ALBO

Z wyrazami szacunku ALBO

Łączę wyrazy szacunku

odpowiedź za 1 p.:

zachowane zostały formalne wyróżniki listu (spośród następujących: nadawca, adresata, miejscowość, data, podpis), umieszczone we właściwych miejscach

ORAZ

umieszczono właściwe zwroty etykietałne – powitalne, pożegnalne i właściwe zasadniczej części listu – dostosowane do oficjalnej sytuacji komunikacyjnej

Możliwe są łącznie 2 pomyłki – w różnych kombinacjach (2 pomyłki w wyróżnikach formalnych, 2 pomyłki w zwrotach etykietałnych, po 1 pomyłce w obu kategoriach).

Umieszczenie właściwego wyróżnika formalnego w niewłaściwym miejscu, zmianę kolejności imienia i nazwiska liczy się jako pomyłkę.

odpowiedź za 0 p.:

praca zawiera więcej niż 2 pomyłki w wyróżnikach formalnych listu oficjalnego i zwrotach etykietałnych

Kryterium STYL:

odpowiedź za 1 p.:

styl konsekwentny, dostosowany do formy wypowiedzi

odpowiedź za 0 p.:

styl niekonsekwentny lub niedostosowany do formy wypowiedzi

ALBO

praca składa się z mniej niż 70 wyrazów

Kryterium JĘZYK:

odpowiedź za 1 p.:

dopuszczalne 4 błędy (fleksyjne, składniowe, leksykalne, frazeologiczne)

odpowiedź za 0 p.:

więcej niż 4 błędy (fleksyjne, składniowe, leksykalne, frazeologiczne)

ALBO

praca składa się z mniej niż 70 wyrazów

Kryterium ORTOGRAFIA:

odpowiedź za 1 p.:

dopuszczalne 2 błędy

odpowiedź za 0 p.:

więcej niż 2 błędy

ALBO

praca składa się z mniej niż 70 wyrazów

Kryterium INTERPUNKCJA:

odpowiedź za 1 p.:

dopuszczalne 3 błędy

odpowiedź za 0 p.:

więcej niż 3 błędy

ALBO

praca składa się z mniej niż 70 wyrazów

Komentarz

Zadanie 11 polegało na napisaniu listu oficjalnego na zadany temat i z wykorzystaniem danych osobowych z polecenia. Większość uczniów klas piątych jeszcze nie omawiała w szkole tego typu listu, ale – wbrew wyrażanym obawom nauczycieli – poradziła sobie z tym zadaniem dobrze.

Zadanie wykonało 86% piszących, a 7% spróbowało to zrobić. To oznacza, że tylko 7% piszących opuściło zadanie. Jest to wynik bardzo optymistyczny – podobny do analogicznych danych dla zad. 10 (przy czym notatkę uczniowie klas 5 mieli okazję już przećwiczyć). Dobrze świadczyłoby to również o uczniach – że nie popadają w bezradność w nowych sytuacjach, lecz podejmują wyzwania.

Zadanie 11 było oceniane według sześciu kryteriów: „treść” (maks. 3 p.), „forma” (maks. 2 p.), „styl” (maks. 1 p.), „język” (maks. 1 p.), „ortografia” (maks. 1 p.), „interpunkcja” (maks. 1 p.). Jeśli praca była krótka (liczyła mniej niż 70 wyrazów, gdy wyraz = ciąg znaków od spacji do spacji), w kryteriach „styl”, „język”, „ortografia”, „interpunkcja” oceniano ją na 0 p. (przyznanie punktów za małą liczbę np. błędów ortograficznych w krótkiej pracy mogłoby zaburzyć wyniki, zważywszy na prace dłuższe, które z założenia niosą ryzyko popełnienia większej liczby błędów). Tak się stało w wypadku prac 40% uczniów.

Jeśli chodzi o kryterium „treść”, to wyniki zadania są optymistyczne. Uczniowie w zdecydowanej większości wypadków zrozumieli polecenie i napisali list na temat (nie zrobiło tego tylko 6% uczestniczących w badaniu). Znaczna część osób, które napisały list na temat, wyraziła swoje stanowisko wobec postawionego problemu (75,5% piszących w ogóle) i przedstawiła argumenty (65% piszących w ogóle). Potwierdzenie znalazła więc hipoteza, że najbardziej złożone operacje myślowe, towarzyszące

argumentowaniu, są trudne dla sporej części uczniów (byłoby tak zapewne również w wypadku tekstu argumentacyjnego innego niż proponowany list), przy czym nie obserwujemy sytuacji beznadziejnej (za taką należałoby uznać np. mniej niż połowę odpowiedzi zawierających argumenty).

Co cieszy, spora część uczniów (ok. 20%) przywołała argumenty rozbudowane, tzn. wymagające dokładniejszego uzasadnienia niż argumenty zwykłe – i niemal tyle samo uczniów (17%) przywołało argumenty mocne, tj. szczególnie rozbudowane i wyraziste. Jedna trzecia piszących podała w pracy więcej niż 1 argument, co pokazuje swobodę myślenia piątoklasistów.

Najwięcej uczniów przywołało argument dotyczący zdrowej żywności (myślenie „na tak”) i śmieciowej żywności (myślenie „na nie”) – odpowiednio: 32% i 28% piszących. W dalszej kolejności uczniowie powoływali się na rolę upodobań i nawyków żywieniowych i wolę większości w doborze produktów spożywczych do kupna w sklepiku (po 10%). Pozostałe argumenty były mniej licznie reprezentowane.

Kryterium „forma” pozwoliło na zaobserwowanie niedostatków (naturalnych) wiedzy uczniów o wyglądzie listu oficjalnego, choć wyniki nie są tak złe, jak można by sądzić na podstawie wiedzy o tym, że w większości szkół list oficjalny omawia się w szóstej klasie. Na przykład wyróżnik formalny „miejsowość” poprawnie zastosowało 40% piszących (czyli niemal połowa uczniów, którzy wykonali zad. 11), wyróżnik „data” – 52%, wyróżnik „podpis” – 70%. Najwięcej kłopotów sprawiło umiejscowienie danych adresata i nadawcy (poprawnie zrobiło to 20% piszących traktowanych ogółem).

Warte uwagi jest również to, że jedna trzecia piszących zastosowała się do polecenia i użyła wskazanych w nim danych osobowych. Jest to wskazówka dla nauczycieli dot. pracy z uczniami w kolejnym roku szkolnym.

W kryterium „forma” brana była również pod uwagę umiejętność stosowania wyróżników etykietalnych. Zwrot powitalny zastosowali niemal wszyscy piszący, przy czym najczęściej wybierano „Szczepanie Panie”, a w dalszej kolejności niepoprawne „Witam” – zapewne pod wpływem nienoramatywnych internetowych zwyczajów komunikacyjnych. Większość piszących umieściła zwrot powitalny (niezależnie od tego, jaki był) w dobrym miejscu.

Zwroty etykietalne były możliwe również w zasadniczej części listu – ale z tej możliwości nie skorzystali wszyscy uczniowie (60% piszących). Niepokojący jest natomiast brak pożegnalnych zwrotów etykietalnych w wielu pracach uczniowskich, co świadczy nie tyle o nieznanym konwencji listu oficjalnego, ile – o nieznanym konwencji etykietalnych w ogóle (pożegnać się należy w każdej sytuacji: i prywatnej, i oficjalnej, co się przekłada np. na rozmowy albo odpowiednie typy listów i e-maili). 17% piszących zastosowało poprawny zwrot kończący „Z poważaniem”, 11% - „Z uszanowaniem”. Jednak prace niemal połowy uczniów były pozbawione pożegnalnego zwrotu etykietalnego. Niewątpliwie jest to obserwacja ważna dla polonistów przygotowujących uczniów do sprawdzianu szóstoklasisty.

Jeśli chodzi o kryterium „styl”, to większość uczniów zastosowała go konsekwentnie, a pozostałe prace cechowały się dominacją stylu potocznego – na co też należy zwrócić uwagę w ćwiczeniach językowych.

Co do błędów językowych w pracach uczniów, to dominują błędy składniowe, leksykalne i stylistyczne, a oprócz tego bardzo częste są błędy ortograficzne (zwłaszcza dot. użycia „rz” i „ż”, wielkich i małych liter) i interpunkcyjne (stosowanie przecinków w zdaniach złożonych).

4. Wnioski i zalecenia

4.1. Wnioski:

- Większość uczniów potrafi sobie radzić z lekturą tekstu zarówno literackiego, jak nieliterackiego (wyniki zadań 1, 3, 5b, 5d, 6a, 6b, 7a, 7b, 8, 9). Trzeba jednak zwrócić uwagę, że mniej więcej jedna czwarta uczniów jest bezradna wobec tego typu wyzwań.
- Podstawową trudność stanowią problemy wymagające posłużenia się umiejętnościami złożonymi, czyli stanowiącymi procedurę rozumowania, w której trzeba wykonać więcej niż jeden krok. W przypadku tego typu zadań bardzo duża część uczniów gubi się. Zwłaszcza chodzi o wykorzystanie do interpretacji analizy języka (zadanie 2), przedstawienie interpretacji pogłębionej, uwzględniającej sensy zawarte nie na powierzchni utworu (zadania 4, 5a, 5c), dostrzeżenie i zrozumienie metafory, gry językowej czy gry z konwencjami literackimi (zadania 6c, 6d).
- Z powyższym zagadnieniem wiąże się umiejętność argumentowania przez uczniów. Choć sama ta operacja jest im znana, to jednak pojawiające się argumenty są typowe, często schematyczne. Tymczasem ćwiczenia wyobraźni, wykonywane przy drobniejszych zadaniach, oraz dyskusje nad większymi zagadnieniami, mogłyby mieć walor otwierający i poszerzać spektrum argumentów dostępnych uczniom.
- Można sformułować tezę, że w praktyce dydaktycznej nauczyciele poloniści dużo uwagi poświęcają ćwiczeniu rozumienia tekstu, jednak zbyt często poprzestają na poziomie znaczeń dosłownych, łatwych do odczytania, natomiast rzadko wykorzystują wiedzę o języku do poszukiwania głębszych sensów zawartych w tekście, niezbyt chętnie pozwalają uczniom na samodzielne poszukiwanie znaczeń zawartych w metaforach, a nawet na zabawę słowami, konwencjami czy różnymi stylami językowymi. Najprawdopodobniej zbyt rzadko ćwiczą umiejętności złożone.
- Jeśli chodzi o pisanie własnego tekstu, i krótszego, i dłuższego, to sprawą, na którą należy zwrócić uwagę, jest komponowanie przez uczniów wypowiedzi spójnej, logicznie uporządkowanej oraz pozbawionej błędów językowych. Warte uwagi jest również to, czy uczniowie czytają polecenia ze zrozumieniem i czy stosują się do nich.

4.2. Zalecenia:

- Nauczyciele powinni proponować lekturę tekstów, które zainteresują uczniów. Niewątpliwie łatwiej znaleźć takie pozycje w publicystyce lub literaturze popularno-naukowej, znacznie trudniej w poezji. Zawsze jednak trzeba pamiętać o odbiorcy, jego kompetencjach czytelniczych, wrażliwości i zainteresowaniach.
- Teksty nieliterackie mogą i powinny odnosić się do pasji uczniów. Można różne teksty proponować kilku grupom w klasie, zależnie od ich preferencji (np. jedna grupa czyta tekst o przyrodzie, inna o sztuce, inna o sporcie itd.).

- Trzeba ćwiczyć rozpoznawanie tekstów literackich i nieliterackich, a wśród tych ostatnich – informacyjnych, reklamowych, a także tekstów użytkowych jak zaproszenie, życzenia i gratulacje, zawiadomienie i ogłoszenie, instrukcja. Konieczne jest wskazanie kryteriów rozpoznawania typu tekstu, żeby uczeń nie opierał się tylko na intuicji.
- Uczniowie (grupy uczniów) powinny ćwiczyć formułowanie tematu przeczytanego tekstu. Mogą padać różne propozycje, które następnie będą w klasie dyskutowane, zostanie wybrane sformułowanie, które – zdaniem uczniów – najtrafniej oddaje sens tekstu. Ważne jest, żeby nie narzucać uczniom gotowego rozwiązania. Oni sami powinni zweryfikować trafność poszczególnych propozycji.
- Ważne jest przedstawienie treści tekstu w postaci planu i pytań do tekstu.
- Istotne są ćwiczenia z wyszukiwania w tekście informacji oraz zawierających je cytatów.
- W przypadku tekstu informacyjnego należy ćwiczyć śledzenie sposobu przedstawiania informacji: jak wygląda ich selekcja i hierarchizacja, za pomocą jakich słów są one przedstawiane, jak są budowane zdania, czy ujawnia się autor, czy zwraca się do czytelnika itd.
- Konieczne jest konfrontowanie tekstu ciągłego wyrażonego za pomocą środków językowych z tekstem nieciągłym (wykres, mapa, fotografia, rysunek itd.), by uczeń zyskał umiejętność łączenia informacji wyrażonych w różny sposób.
- Trzeba zwracać uwagę na język tekstu (zarówno literackiego, jak nieliterackiego). Lekcje ze świadomości językowej powinny być ściśle zespolone z lekturą, a także tworzeniem przez ucznia własnych wypowiedzi. W przypadku czytanego tekstu dobrze jest wybrać słowa, zdania, może całe fragmenty, które pełnią kluczową funkcję. Trzeba zwrócić uwagę na ich formę, ale też na konsekwencje znaczeniowe, które wynikają z wyboru formy. Dobrze przy tej okazji wprowadzić gry i zabawy językowe, ćwiczenia w przekształcaniu zdań i fragmentów tekstów, ćwiczenia słownikowe (np. wyszukiwanie wyrazów bliskoznacznych) itd.
- Szczególną uwagę trzeba zwrócić na trudniejsze elementy tekstu (zarówno literackiego, jak nieliterackiego), np. przenośnie, gry językowe, aluzje i odniesienia do innych tekstów. Powinny być one przedmiotem refleksji uczniów, można się nimi bawić, podejmować analogiczne gry.
- W każdym tekście pozycję uprzywilejowaną zajmuje tytuł. Bywa on kluczem do interpretacji lub zawiera zapowiedź treści. Często tytuł jest efektem szczególnej gry językowej autora. Dlatego warto bacznie się przyglądać tytułom i poświęcać czas na ich odczytywanie, a także na różne zabawy związane z formułowaniem lakonicznych sformułowań, w których jest zawarta istota przekazu.
- Trzeba z uczniami ćwiczyć identyfikację różnych ról komunikacyjnych w akcie lektury (autor, narrator, czytelnik). Przy tej okazji warto zwracać uwagę na wpisane w tekst intencje autorskie (humor, dystans, zaangażowanie emocjonalne itd.). Trzeba wyszukiwać te sformułowania i sygnały w tekście, które wskazują na dostrzeżone intencje. Przy tej okazji warto pozwolić uczniom na rozmaite interpretacje intencji, ważne jest, żeby przy okazji kontrowersji uczniowie wskazali argumenty przemawiające za ich odczytaniem.
- Umiejętności interpretacyjne są szczególnie istotne w wypadku tekstu literackiego. Uczniowie powinni mieć możliwość sformułowania swoich interpretacji. Trzeba stosować różne metody pracy z tekstem, najlepiej umożliwiające aktywizację jak największej liczby uczniów. Zadaniem nauczyciela jest takie kierowanie pracą (za pomocą pytań czy poleceń), żeby skłonić

uczniów do podania argumentów na rzecz proponowanego odczytania utworu. Nauczyciel nie może uczniom podawać gotowej interpretacji.

- W procesie interpretacji trzeba zwracać uwagę na znaczące elementy struktury tekstu. Szczególnie istotne jest przyglądanie się językowi: różnym rozwiązaniom gramatycznym, doborowi słów, tworzeniu metafor i innych tropów stylistycznych. Uczeń powinien zostać uwrażliwiony na znaczenia, które generują formy językowe.
- Lektura poezji powinna wiązać się z zabawą językiem, tworzeniem przenośni, porównań, neologizmów itd.
- Przedmiotem rozmowy powinna być kreacja postaci literackich, ich uczuć, przeżyć, losów. Trzeba jednak pamiętać, że zawsze trzeba się trzymać tekstu.
- Ważne jest wykorzystywanie literatury do rozmowy o emocjach, doświadczeniach uczniów, ważnych dla nich sprawach. Literatura daje możliwość poruszania tematów, które wprost nie zostają ujawnione (uczniowie się wstydzą swoich emocji, często nie chcą poruszać drażliwych problemów). W takiej sytuacji możemy wyjść poza tekst, jakkolwiek trzeba pamiętać, że to on jest punktem odniesienia. Lektura powinna wychodzić od osobistego przeżycia ucznia i powinna do niego wracać.
- Trzeba ćwiczyć rozumowanie. Uczniowie powinni stawać przed problemami, które należy rozwiązać w sposób wymagający co najmniej dwóch kroków postępowania. Na przykład stawiają hipotezę, którą następnie weryfikują. Takie ćwiczenia można wykonywać przy okazji interpretacji tekstu kultury, ale możliwe są również gry i zabawy, w których trzeba sprawdzić zasadność sformułowanego sądu. Ważne jest, żeby uczniowie zyskali umiejętność logicznego rozwiązywania rozmaitych kwestii i żeby umieli o tym mówić.
- Uczniowie powinni mieć możliwość ustnego argumentowania podczas lekcji. Zarazem jednak argumenty powinny być spisywane, żeby uczeń mógł je wykorzystać w tekście pisanym.
- Ważne jest ćwiczenie wszystkich form pisemnych wskazanych w podstawie programowej, przy czym trzeba ćwiczyć również formy, które zostały wprowadzone na pierwszym etapie edukacyjnym.
- W przypadku krótkich form (ogłoszenie, zaproszenie, notatka) ważne jest zwracanie uwagi na to, że te wypowiedzi muszą być zwarte, a zarazem spójne. Szczególnie istotna jest notatka, gdyż właśnie ta forma powinna służyć uczniowi podczas nauki wszystkich przedmiotów. Ważne jest, żeby uczeń potrafił dokonać hierarchizacji informacji i zapisać tylko te, które są niezbędne do zapamiętania. Po wprowadzeniu notatki jako formy gatunkowej trzeba pozwolić uczniom na samodzielne ich ćwiczenie, dlatego w pewnym momencie należy zrezygnować z dyktowania notatek, natomiast warto od czasu do czasu sprawdzać, jak uczniowie sobie radzą z notowaniem.
- W przypadku dłuższych form gatunkowych (opowiadanie, pamiętnik, dziennik, list oficjalny, sprawozdanie, opis) trzeba wyeksponować nie tylko ich specyfikę, ale zwłaszcza ich przeznaczenie, adresata czy sytuację, w której się je tworzy.
- List oficjalny jest gatunkiem użytkowym, a zarazem bardzo sformalizowanym. Dlatego niezbędne jest wskazanie zasad nim rządzących. Równocześnie warto ćwiczenie listu włączyć w zabawę, w której uczniowie odegrają różne oficjalne role. Chodzi o uświadomienie, że wyznaczniki formalne służą skutecznej komunikacji. Dobrze, żeby uczniowie nawzajem sobie korygowali błędy, które popełnili ich koledzy.

- Ćwiczenia gramatyki, ortografii, poprawności językowej powinny być prowadzone w ścisłym związku z praktyką tworzenia tekstu. Trzeba uczniom unaoczniać konsekwencje nieprawidłowego posługiwania się językiem: nie tylko kłopoty z właściwą komunikacją, ale również to, że forma tekstu zawiera niestematyzowane informacje o piszącym. Istotny jest też aspekt estetyczny.